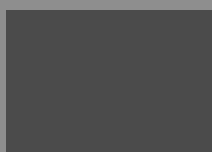
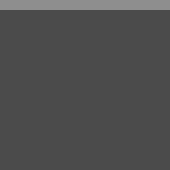

Аналітична записка

ОСВІТА ТА ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

За результатами експертного обговорення у рамках проєкту
«Аудит законодавчого поля щодо окупованих
територій АР Крим та Донецької і Луганської
областей 2014 – 2020 рр.»

20-21 жовтня 2020 р.

Проект реалізовується **Аналітичним центром УКУ** у ширшому колі партнерств у період з липня 2020 по квітень 2021 року. У рамках проєкту було проведено дослідження стану законодавчого врегулювання питань щодо окупованих територій, впливу прийнятих законодавчих актів на ситуацію в Україні, а також проаналізовано інформацію про проблеми і успіхи впровадження законодавства.

Проект здійснюється за підтримки **Національного фонду на підтримку демократії** (National Endowment for Democracy (NED)) та **Відділу преси, освіти та культури Посольства США** в Україні. Погляди учасників заходу не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США.

Посольство США
в Україні

**National Endowment
for Democracy**

Supporting freedom around the world

ЗМІСТ

1. ВСТУП
2. ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ
3. ЗМІНА НОРМАТИВНО ПРАВОВОГО ПОЛЯ У 2014 - 2020
4. ПРАКТИКИ
5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

ВСТУП

З 2014 року освіта як галузь, нарівні з іншими, зазнала значного впливу та часто використовується як засіб гібридної агресії проти України з боку Російської Федерації. Від початку війни освітні питання ставали різного роду «фронтами» боротьби — від евакуації українських університетів з окупованих територій до конкуренції за абітурієнтів та перешкоджання можливостям їхнього вступу з боку російської окупаційної адміністрації в Криму та ОРДЛО.

За час, що пройшов з початку війни, Україна перейшла від «гасіння пожеж» та реакцій на кризові виклики до формування чіткішої політики щодо забезпечення освітніх прав для усіх учасників освітнього процесу з окупованих територій. Однак, окремі питання досі є дискусійними і потребують нових рішень. Серед них — пошук можливих альтернатив діючій системі вступу для абітурієнтів з окупованих територій та нове бачення позиціонування та завдань закладів вищої освіти, що виїхали з цих територій.

В широкому сенсі освітній вимір стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій потребуватиме визначення ролі учасників освітнього процесу з АР Крим, Донецької та Луганської областей та формулює складні, а часом контраверсійні запитання. Чи є учасники процесу у поточний момент соціальним капіталом для подальшого інтегрування цих територій в Україну після деокупації та як працювати з нарощуванням цього капіталу у майбутньому? Чи можливі у майбутньому альтернативні пропозиції держави щодо пришвидшення визнання отриманих атестатів та дипломів випускників закладів освіти з окупованих територій з перспективи полегшення їхньої інтеграції в українське суспільство? Чи можливості повернення закладів освіти навіть після деокупації та реінтеграції не є примарними і варто зосередитися на їхній інтеграції в межах тих регіонів, в яких вони перебувають на даний момент? В будь-якому разі, виникає багато питань та існує потреба у подальших обговореннях, а також вироблення рекомендацій щодо освітнього компоненту як складової стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Документ складається з наступних тематичних блоків. У розділі Окреслення проблеми описується поточний стан проблем, які доводиться долати учасникам освітнього процесу з тимчасово окупованих територій; Зміна нормативно-правового поля у 2014-2020 розкриває динаміку ево-

люції законодавчого регулювання освітніх процесів, пов'язаних з наслідками збройної агресії РФ проти України; Практики подають серед інших ті рішення, якими керуються абітурієнти — вихідці з тимчасово окупованих територій у виборі місця навчання та реалізації власних освітніх прав; у блоці Рекомендації пропонується низка рішень щодо покращення нормативно-правової бази регулювання освітніх процесів в Україні та політик, що сприятимуть подальшим процесам деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

2.ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Російсько-українська війна завдала величезного удару по українській освітній інфраструктурі на Донбасі та в Криму. Фізично, внаслідок обстрілів та активного ведення бойових дій, починаючи з 2014-го року було пошкоджено понад 750 закладів освіти¹. Кумулятивний ефект наслідків збройного конфлікту торкнувся близько 735 000 дітей та вчителів на території Донецької та Луганської областей². А в окупованому Криму вся українська освітня інфраструктура перейшла під прямий контроль окупантів та експлуатується в рамках російської системи освіти.

Однією з ключових проблем, що формує довгострокові структурні нерівності між абітурієнтами з тимчасово окупованих територій та вступниками з інших регіонів, є їхнє перебування в межах російської системи освіти. Цей чинник суттєво знижує спроможність успішно інтегруватись в українське середовище внутрішньо переміщеним особам, які знаходились в освітніх системах, що діють на окупованих територіях. Поступове розходження освітніх програм та методів викладання в середній школі ОРДЛО та в Криму, їхнє переведення на російські стандарти, перекваліфікація викладачів відповідно до інших вимог — все це формує суттєву різницю в засвоєнні різних освітніх компонентів в порівнянні з випускниками українських шкіл. Абітурієнти з тимчасово окупованих територій позбавлені й інших умов, як от ринку приватного позашкільного навчання, загального середовища інформування щодо умов здачі ЗНО, тощо.

Важливою освітньою проблемою на тимчасово окупованих територіях є мілітаризація Росією системи середньої освіти. Так, пропаганда РФ щодо найму до армії в середній та вищій школі в окупованому Криму є прямим порушенням норм українського та міжнародного права щодо правил ведення війни. Стаття 51 Женевської конвенції та стаття 438 Кримінального кодексу України кваліфікують це як воєнний злочин, — пропаганда служби в армії країни-окупанта. Окремі дії РФ в Криму в освітній сфері також можливо кваліфікувати як злочини проти людяності. У випадку з ОРДЛО мілітаризація освіти набула крайніх форм, у тому числі військового виховання молоді у віці від 5 до 20 років³. На відміну від РФ, Україна робить суттєві кроки для перешкодження мілітаризації освіти, зокрема Міністерством освіти та науки України підписано Декларацію про безпеку

1 <https://armyinform.com.ua/2020/09/z-pochatku-vijskovogo-konfliktu-na-donbasi-poshkozhdzhenoponad-750-zakladiv-osvity/>

2 Certification of Education for Children from Non-Government Controlled Areas (NGCA). White paper, Ukraine Education Cluster, 15 October 2019

3 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3104620-denisova-okupanti-na-donbasi-provodat-sistemnu-politiku-z-posilenna-militarizacii-ditej.html>

шкіл, яка передбачає уникнення використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройного конфлікту, збір інформації про використання навчальних закладів з військовою метою, тощо.

Низка університетів в ОРДЛО переходять до видання дипломів російського зразку. Заклади вищої освіти в окупованому Криму повністю видають дипломи російського зразку, однак через неможливість їхнього міжнародного визнання дедалі більше абітурієнтів інтегруються в загальноросійську університетську систему — вступають на навчання в університети на території РФ. У Криму щороку проводиться так зване «ЕГЭ» — російський відповідник українського ЗНО. Через невизнання РФ контролю над тимчасово окупованими територіями Донбасу, там неможливо скласти офіційне та юридично визнане російське «ЕГЭ», однак керівництво ОРДЛО його проводить. Інтеграція освітнього середовища Донбасу та Криму в російський освітній контекст має особливо негативні наслідки для викорінення української ідентичності, мови та культури, сприяє формуванню з українців на окупованих територіях громадян РФ.

Дії РФ в АР Крим та в ОРДЛО містять також ознаки етноциду через обмеження доступу до навчання дітей рідною мовою (українська та кримськотатарська), регулярне та системне вилучення елементів української культури з навчального процесу тощо.

Окупаційна адміністрація в Криму та ОРДЛО регулярно створює різні перешкоди для унеможливлення доступу українських громадян з окупованих територій до реалізації свого права на освіту. Серед таких дій — ускладнення роботи КПВВ на період вступної кампанії в Україні та дезінформування студентів щодо можливостей їхнього вступу.

Проблема перетину КПВВ між Україною та ОРДЛО особливо загострилась в умовах пандемії COVID-19, що несло потенційні загрози для вступників. Українські органи влади підтримали полегшення можливостей вступу для абітурієнтів з тимчасово окупованих територій та прифронтових зон. З метою забезпечення умов для доступу до здачі ЗНО, для них та супроводжуючих осіб були скасовані вимоги щодо перебування в ізоляції та обсервації, внесені зміни до Закону України «Про вищу освіту», що передбачали можливість вступу в межах установлених квот до усіх закладів вищої освіти. Задля максимального забезпечення можливості вступу для абітурієнтів з окупованих територій та враховуючи умови пандемії COVID-19, Міністерство освіти та науки України також продовжило вступну кампанію до 23 жовтня 2020 року.

Загалом, Україна проводить ефективну кампанію з інформування абітурієнтів з окупованих територій щодо можливостей вступу до українських ЗВО. До дієвих інструментів інформаційної кампанії 2020 року належать старт лендінгу, інформаційних роликів, поширення плакатів, білбордів та реклами в прифронтових зонах.

Структурні нерівності між учнями з материкової України та з окупованих територій — проблема, що проявляється не лише на етапі вступу до ЗВО, а й під час безпосереднього залучення до навчального процесу, оскільки виникають складнощі у засвоєнні матеріалів українською й іноземними мовами, інтеграції в університетське середовище. Відсутність заходів із підтримки рівних умов доступу до освіти може призвести до стигматизації студентів, негативного досвіду соціалізації в українському середовищі та повернення на окуповані території. Саме тому вдала адаптація різних студентів по знаннєвому спектру — це не лише основа для реінтеграції цих студентів в українське середовище, а й можливість їхнього виходу на ринок праці на конкурентних умовах з іншими випускниками.

Окреме питання, що пов'язане з освітніми процесами на тимчасово окупованих територіях — це поточний статус переміщених університетів. З 2014-го року Україна перемістила 18 ЗВО з ОРДЛО та 1 ЗВО з Криму на підконтрольну територію. В умовах анексії та військової окупації організувати евакуацію матеріально-технічної бази більшості освітніх закладів було практично неможливо, тому переміщені заклади по суті створювалися наново на іншій території з людським капіталом цих університетів — студентами, викладачами та адміністративним персоналом. Першочергово концепція переміщених університетів розглядалася як основа для подальшої інтеграції Донбасу та Криму — джерело соціалізації вихідців з цих регіонів для їхнього повернення на ці території після деокупації вже як носіїв української ідентичності та агентів реінтеграції. Однак, після 6 років з моменту переміщення університетів, значна частина з них інтегрувалися в рамки нового простору, база студентів та викладачів, вихідців з окупованих територій, суттєво доповнюється абітурієнтами з інших регіонів України. Спроможність переміщених університетів надавати якісну освіту ослаблена через відсутність власної матеріально-технічної бази та неконкурентні умови їхньої діяльності (збільшена квота вступників, відтермінована акредитація тощо). Джерельна (ресурсна — ред.) база переміщених університетів також поступається, адже на відміну від попередніх років, у 2020 р. абітурієнти з окупованих територій можуть вступити без ЗНО до будь-якого університету. Власне, це ставить дилемне

питання — якою повинна бути модель підтримки переміщених університетів, виходячи з їхньої потенційної ролі в майбутній деокупації та реінтеграції окупованих територій?

Варто також розуміти контекст функціонування переміщених університетів. Серед них є медичні (ДонНМУ), загальнонаціональні (ТНУ імені Вернадського), філії окремих університетів (Горлівський інститут іноземних мов). Вони відрізняються і за запитом на їхні спеціальності на ринку праці, і за регіоном їхнього перебування. Окремі з переміщених ЗВО мають логістичні (у випадку з ДонНМУ) чи інфраструктурні (ДонНУ) проблеми. Це формує комплексну картину розуміння умов їхнього перебування в нових локаціях та потреби у сприянні вирішення їхніх проблем.

3. ЗМІНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОЛЯ У 2014 - 2020

В 2014 році українське нормативно-правове поле в сфері освіти опинилось у складній ситуації з огляду на необхідність негайної відповіді на проблеми, викликані війною та тимчасовою окупацією територій Донецької/Луганської областей та Криму.

У 2015 році були прийняті зміни до українського законодавства⁴ з метою посилення державних гарантій здобуття освіти учасниками бойових дій, які захищали суверенітет і цілісність України, та брали безпосередню участь в антитерористичній операції; а також їхніми дітьми шляхом надання таким категоріям громадян України державної цільової підтримки з метою здобуття ними професійно-технічної та вищої освіти. Закон доповнив статтю 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» та статтю 19 Закону України «Про охорону дитинства» новими частинами, що передбачають надання державної цільової підтримки учасникам бойових дій та їхнім дітям у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. В подальшому соціальні гарантії освітнього характеру для цих та інших категорій осіб було посилено також іншими законодавчими актами⁵.

З метою врегулювання правового становища випускників з тимчасово окупованих територій та гарантування можливості їхнього вступу за неможливості участі в Зовнішньому незалежному оцінюванні, Державній підсумковій атестації та отриманні атестатів державного зразку, в 2016 році були внесені наступні зміни до законодавства⁶. Вступникам з тимчасово окупованих територій була надана можливість вступати до закладів вищої освіти, які були евакуйовані з тимчасово окупованих територій, а також до тих ЗВО, що перебувають на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей на умовах складання вступних іспитів на конкурсній основі. Через динаміку розгортання конфлікту на Донбасі та появу так званої «сірої зони», що перебуває між територіями контролюваними Україною, та територіями, що контролюються незаконними

4 Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти” 14 травня 2015 року №425-VIII

5 Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхніх дітей для здобуття професійно-технічної та вищої освіти” від 27 лютого 2018 року №2300-VIII

6 Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції” 19 квітня 2016 року № 1114-VIII

збройними формуваннями, окремо були прийняті зміни до законів України з метою гарантування освітніх прав для жителів цих територій⁷.

Юридичний статус закладів вищої освіти, що залишили тимчасово окуповані території також був врегульований у 2016 році⁸. Переміщені ЗВО та наукові установи отримали спеціальний законодавчо закріплений статус та окремі умови, що відрізняються від умов діяльності інших закладів. Метою прийнятого закону стало стимулювання розвитку та недопущення припинення функціонування переміщених ЗВО (наукових установ), а також недопущення обмеження прав та інтересів їхніх працівників та студентів. Закон передбачає врегулювання питання припинення трудових відносин у випадку відмови від переведення на роботу в іншу місцевість; забезпечення прав та інтересів працівників переміщених ЗВО (наукових установ), які отримали довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи щодо реалізації житлових прав. Статус українських ЗВО, що перебувають на підконтрольній Україні території Донецької та Луганської областей також був уточнений у 2017 році⁹.

Останні законодавчі зміни¹⁰, що пов'язані з питанням забезпечення права на освіту абітурієнтам з тимчасово окупованих територій, стали реакцією на особливості вступної кампанії 2020 року, а саме — відповіддю на наслідки пандемії COVID-19 та врахування досвіду попередніх вступних кампаній, описаного вище.

7 Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях та у населених пунктах на лінії зіткнення” від 7 лютого 2017 року №1838-VIII

8 Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів, наукових установ, переміщених з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження” 3 листопада 2016 року №1731-VIII

9 Закон України “Про внесення зміни до розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» щодо діяльності вищих навчальних закладів на підконтрольній українській владі території Донецької та Луганської областей” від 11 липня 2017 року №2122-VIII

10 Закон України “Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей від 3 липня 2020 року № 744-IX

4. ПРАКТИКИ

Доступ до статистики та збору даних, що відображали б реальну кількість випускників з тимчасово окупованих територій, є доволі проблемним. Дані, що їх поширюють представники ОРДЛО та окупаційної адміністрації в Криму викликають значні сумніви. Більшість українських учнів на окупованих територіях не відвідують українські заклади середньої освіти та лише 2% серед загальної кількості дітей шкільного віку залучені до дистанційної, екстернової освіти¹¹. За підрахунками ООН, близько 92% випускників закладів середньої освіти на окупованих територіях залишаються на них після випуску (в т.ч. вступають в місцеві «окуповані» ЗВО). 5 % випускників вступають до українських ЗВО за спрощеною процедурою та ще близько 1% вступає за загальною процедурою зі здачею ЗНО як і інші абітурієнти. Окремо також по 1% вступників вступає до російських ЗВО та ЗВО інших країн¹².

Загалом, значна частина вступників з тимчасово окупованих територій користується можливостями роботи освітніх центрів «Донбас – Україна» та «Крим – Україна», звернувшись до яких абітурієнти могли вступати до українських університетів без здачі ЗНО. Освітні центри розташовані в 193 українських закладах вищої освіти. З кожним роком динаміка користування роботою центрів зростає, що свідчить про збільшення популярності роботи даного сервісу з боку абітурієнтів з тимчасово окупованих територій.

Кількість абітурієнтів, які вступили через освітні центри:

Рік	«Донбас-Україна»	«Крим-Україна»	Всього
2016	855	153	1008
2017	1346	204	1550
2018	1522	254	1776
2019	1600	265	1865
2020 ¹³	1572	381	1953

Джерело: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій

Серед найпопулярніших закладів вищої освіти, до яких вступили абі-

11 Certification of Education for Children from Non-Government Controlled Areas (NGCA). White paper, Ukraine Education Cluster, 15 October 2019

12 Certification of Education for Children from Non-Government Controlled Areas (NGCA). White paper, Ukraine Education Cluster, 15 October 2019

13 Дані за вступну кампанію 2020 року є попередніми, адже на момент експертного обговорення ще не завершилося подання документів.

турієнти з Криму через освітній центр «Крим – Україна» в 2019 році був Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського — єдиний переміщений з Криму університет (до нього вступило 110 кримчан). Найпопулярнішими серед вступників, що скористалися послугами центру «Донбас – Україна», були також переміщені з тимчасово окупованих територій навчальні заклади: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (177 осіб), Горлівський інститут іноземних мов (133 особи).

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Створити єдину платформу для можливостей обрання студентами навчального закладу та спеціальності на основі їхніх навичок, а також можливості контактів та консультацій з українськими освітянами.

Вибір ЗВО для вступу та здобування спеціальності абітурієнтом — це складне рішення, що окреслює подальшу життєву траєкторію. У випадку з тимчасово окупованими територіями нерівні умови доступу до інформації та ринків праці на підконтрольній Україні території поглиблює розрив між навичками та здібностями абітурієнтів та наявними можливостями для вибору університету та спеціальності. Єдина платформа буде здатна залучати учнів на рівні 9 -10 класу, вести з ними діалог, надавати психологічну та реабілітаційну підтримку і водночас надолужити той академічний розрив, що існує між учнями в умовах відірваності від українських програм викладання.

2. Забезпечити поступове запровадження інструктивних, підготовчих вступів з метою вирівнювання спроможностей для вступників.

Діюча модель вступу відповідає викликам пандемії та освітнім нерівностям, що існують між вступниками з підконтрольних та непідконтрольних Україні/окупованих територій. Проте, варто говорити про перехід від моделі «ми забираємо усіх» до моделі «ми готуємо усіх». Інструктивні та підготовчі курси для вступників з тимчасово окупованих територій перед здачею ЗНО можуть вирівняти їхні навчальні результати, закрити ключові прогалини в засвоєнні освітніх програм та надати певний мінімум гуманітарного циклу — українська мова та література, історія України — що необхідні для повноцінного засвоєння університетських навчальних програм та інтеграції в українське політичне та соціо-культурне середовище.

Система переходу до моделі вступу, якій передуватиме інструктивна та підготовча підтримка, може бути імplementована поступово, та передбачати збереження можливостей вступу і за попередньою моделлю на перехідному етапі. Інституційною основою для надання цієї інструктивної та підготовчої допомоги можуть стати освітні центри «Донбас – Україна» та «Крим - Україна». При створенні цих центрів свого часу передбачалося, що вони будуть не лише виконувати функцію прийому документів учнів, а й надавати адаптаційну підтримку.

3. Запровадити модель кастомізованої адаптації учнів з тимчасово окупованих територій в українські ЗВО.

Факт вступу до українського університету не завершує процес інтеграції в українське освітнє середовище та адаптації до нових умов проживання вступників. Саме тому необхідна кастомізована адаптація учнів з тимчасово окупованих територій. Адаптація повинна враховувати об'єктивні умови навантаження на студентів та включати проходження ними факультативних занять, спрямованих на вирівнювання їх спроможностей, засвоєння базових навичок, яких вони потребують для ефективного включення до навчального процесу. Серед них може бути допомога у вивченні української мови. Окрім того, важливим елементом цієї кастомізованої адаптації є робота з прояснення їхніх прав не лише як учасників освітнього процесу, а й ознайомлення з базовими принципами їхнього статусу як внутрішньо-переміщених осіб, роз'яснення інших юридичних питань, таких як порядок проходження ними КПВВ у випадку відвідування тимчасово окупованих територій, тощо. Ці заходи спрямовані також на формування правосвідомості даної категорії студентів як українських громадян.

Система кастомізованої адаптації особливо необхідна у випадку збереження поточної моделі вступу до появи інструктивних та підготовчих курсів, метою яких є виконання подібної функції в період, що передує вступу або початку повноцінного навчального процесу.

4. Пришвидшити гармонізацію українського та міжнародного кримінального права.

Злочини, що здійснює Російська Федерація на тимчасово окупованих територіях, є підставою для розслідувань Міжнародним Кримінальним судом. Попри те, що юрисдикція МКС уже поширюється на українську територію, ратифікація Римського статуту дасть змогу Україні не лише виконувати певні зобов'язання перед МКС, а й мати низку важливих прав (в тому числі виносити питання на порядок денний Асамблеї держав-учасниць МКС та брати участь у виборах прокурора МКС). Гармонізація українського та міжнародного кримінального права сприятиме спроможності України впливати на зупинення мілітаризації освіти на окупованих територіях, сприяти розслідуванню інших злочинів, пов'язаних з порушенням освітніх прав, які можуть розглядатися як злочини проти людяності.

Важливим елементом гармонізації законодавства є не лише ратифікація Статуту, а й внесення змін до норм українського кримінального права, які передбачені зокрема «Проектом Закону № 0892 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права».

5. Впроваджувати освітні проекти в прифронтових школах — формування «історій успіху» для громадян з тимчасово окупованих територій.

Заклади освіти в прифронтових територіях повинні виконувати важливу дзеркальну функцію для позиціонування української системи освіти як привабливої та вигіднішої для громадян з тимчасово окупованих територій. Соціальні проекти можуть сприяти формуванню «вітрини», що вигідно відрізнятиме українську систему освіти від тих, що діють на тимчасово окупованих територіях. Серед таких потенційних проєктів може бути створення в бомбосховищах, обладнаних в більшості прифронтових шкіл, класів STEM-освіти, зеленої освіти тощо. Сприяння проведенню широкосмугового, швидкісного інтернет-з'єднання в прифронтових зонах також сприятиме можливості долучення учнів та студентів в регіоні до онлайн-освіти в умовах пандемії.

6. Розробити механізм застосування перехідного правосуддя до викладачів на окупованих територіях. Створити систему переатестації та перекваліфікації.

Питання перехідного правосуддя стосується різних категорій громадян, які перебували на окупованих територіях, були залучені до служби в незаконних збройних формуваннях і роботи в органах влади ОРДЛО та адміністрації РФ у Криму. У випадку з освітянами, проблема постає особливо гостро через велику кількість людей, задіяних в освітньому процесі на окупованих територіях, та, зокрема, різні ступені залученості до порушень освітніх прав, відвертої агітації та пропаганди на користь окупаційної адміністрації.

Питання перехідного правосуддя залишається відкритим, адже через брак освітніх кадрів на окупованих територіях можливість відсторонити усіх освітян, які працювали в школах та університетах за періоду окупації, неможливо. Проте, необхідно розробляти систему перекваліфікації викладацького персоналу на момент реінтеграції цих територій. Система перекваліфікації повинна включати як надолуження різниці у

методах викладання, освоєнні нових українських освітніх програм, так і роз'яснювальну роботу та формування серед викладацького складу української політичної та правосвідомості. Ті викладачі та адміністративний персонал, які безпосередньо були залучені до практик мілітаризації освіти, відвертої антиукраїнської діяльності, повинні бути відсторонені від права викладати в подальшому та можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. У ширшому сенсі ці питання та юридичні деталі будуть визначатися загальною концепцією перехідного правосуддя для реінтегрованих територій.

7. Запропонувати механізм повернення переміщених університетів та залучення нових викладачів до оновленої системи освіти.

Переміщені університети повинні мати можливість повернутися на деокуповані території та розраховувати на свою попередню матеріально-технічну базу, втрачену в 2014 році. При цьому важливим питанням буде завершення операційної діяльності в містах, куди вони були переміщені. Потрібно передбачити можливість для університетів або залишити свої філії в попередніх місцях перебування зі збереженням наявної освітньої інфраструктури, або припинити набори на освітні програми в цих містах та зупинити там свою діяльність. Важливим чинником при цьому буде завершення усіх навчальних програм саме в тих містах, де університети перебували на момент вступу до них абітурієнтів, які ще не випустилися.

Відсутність викладачів, спроможних якісно та ефективно викладати на деокупованих територіях формує запит на велику кількість фахівців, які будуть задіяні в процесах реінтеграції в освітній сфері. Щоб реалізувати цей запит, необхідні стимули для переселення освітян з інших регіонів України до деокупованого Донбасу та Криму. Стимулами можуть бути підвищені соціальні гарантії для викладачів — оклад праці, пільги на комунальні послуги, викладання в школах цих регіонів як альтернативна служба в армії. Стимули, що використовуються, можуть бути аналогічними до тих, що спрямовані на залучення молодих викладачів до роботи в сільській місцевості та важкодоступних регіонах України.

**Аналітичний центр
Українського католицького університету**

Київ, 01010 вул. Івана Мазепи, 10а

Тел.: +380 98 587 06 75

Ел. пошта: ac@ucu.edu.ua